

Sygn. akt II CSK 591/18

POSTANOWIENIE

Dnia 18 grudnia 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Henryk Pietrkowski (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak (sprawozdawca)

SSN Agnieszka Piotrowska

w sprawie z wniosku Gminy Miasta Ł.
przy uczestnictwie E. K., L. K. i P. Spółki Akcyjnej w Ł.
o ustanowienie służebności przesyłu,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 18 grudnia 2019 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawczynie
od postanowienia Sądu Okręgowego w Ł.
z dnia 7 maja 2018 r., sygn. akt III Ca (...),

- 1. oddala skargę kasacyjną;**
- 2. stwierdza, iż wnioskodawczynie i uczestnicy ponoszą koszty postępowania kasacyjnego związane ze swoim udziałem w sprawie.**

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 16 listopada 2017 r., Sąd Rejonowy w Ł. oddalił wniosek Gminy Miasta Ł. o ustanowienie służebności przesyłu na rzecz uczestnika P. Ł. S.A. w Ł., na nieruchomości położonej w Ł., składającej się z działki nr [...] o powierzchni 4384 m², objętej księgą wieczystą nr (...), której wnioskodawczynie jest właścicielką na podstawie decyzji Wojewody (...) z dnia 2 lutego 2006 r., stwierdzającą nabycie z mocy prawa własności z dniem 27 maja 1990 r.

W uzasadnieniu Sąd pierwszej instancji ustalił, że przed 27 maja 1990 r. przedmiotowa nieruchomość stanowiła własność Skarbu Państwa na podstawie decyzji wywłaszczeniowej z dnia 9 października 1961 r. W latach 70 - tych ub. wieku na tej nieruchomości została posadowiona linia elektroenergetyczna przez poprzednika prawnego uczestnika, tj. przedsiębiorstwo państwowe Zakłady Energetyczne Okręgu Centralnego w W., w skład którego wchodził Zakład Energetyczny Ł. - Miasto w Ł. Na podstawie zarządzenia Ministra Przemysłu z dnia 16 stycznia 1989 r., w wyniku podziału PP Centralny Okręg Energetyczny w W., zostało utworzone przedsiębiorstwo państwowe Zakład Energetyczny Ł. - Miasto w Ł. na bazie Zakładu Energetycznego Ł. - Miasto w Ł., które zarządzeniem Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 12 lipca 1993 r., wydanym na podstawie ustawy z dnia 5 lutego 1993 r. o przekształceniach własnościowych niektórych przedsiębiorstw państwowych o szczególnym znaczeniu dla gospodarki państwa, zostało przekształcone w jednoosobową spółkę Skarbu Państwa (...) Zakład Energetyczny S.A. w Ł. Z kolei w dniu 30 czerwca 2007 r. doszło do zbycia aportem części przedsiębiorstwa tej spółki na rzecz (...) ZE (...) sp. z o.o. (od 2008 r. P. sp. z o.o.), której następcą prawnym, po połączeniu w dniu 31 sierpnia 2010 r., jest uczestnik P. S.A. w Ł.

Na podstawie decyzji z dnia 8 lipca 1992 r. przedmiotowa nieruchomość została oddana w użytkowanie wieczyste uczestnikom E. i L. K. na prawach wspólności majątkowej małżeńskiej.

Sąd Okręgowy oddalając wniosek o ustanowienie służebności, powołał się na stosowne orzecznictwo Sądu Najwyższego i stwierdził, że z chwilą nabycia z mocy prawa przez przedsiębiorstwa państwowe własności urządzeń przemysłowych, w związku z nowelizacją z dnia 20 grudnia 1990 r. ustawy o przedsiębiorstwach państwowych, nabyły one, również z mocy prawa, prawo związane z własnością tych urządzeń przesyłowych w postaci służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu.

Zaskarżonym postanowieniem Sąd Okręgowy oddalił apelację wnioskodawcy, dzielając w pełni ustalenia faktyczne i wywody prawne Sądu Rejonowego.

W skardze kasacyjnej wnioskodawca domaga się uchylenia zaskarżonego postanowienia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. Zarzucając naruszenie prawa procesowego, tj. art. 227 k.p.c. w zw. z art. 278 k.p.c. oraz naruszenie prawa materialnego, tj. art. 305¹ k.c., art. 1 pkt 9 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o zmianie ustawy o przedsiębiorstwach państwowych, art. 305² § 2 k.c. oraz art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (jedn. tekst: Dz. U. z 2019 r., poz. 2204; dalej: „u.k.w.h.”), zwrócił uwagę, że pogląd prawny Sądów obu instancji o powstaniu z mocy prawa służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu został zakwestionowany w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 5 czerwca 2018 r., III CZP 50/17.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną, uczestnik wniósł o jej oddalenie wskazując, że nabył sporną służebności przez zasiedzenie z dniem 7 stycznia 2011 r., skoro wniosek o ustanowienie służebności został złożony po upływie tego terminu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Pomimo dezaktualizacji, wskutek powołanej uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 5 czerwca 2018 r., III CZP 50/17, przyjętej przez Sądy *meriti* podstawy oddalenia wniosku o ustanowienie służebności przesyłu, zaskarżone postanowienie odpowiada prawu, bowiem z dniem 7 stycznia 2011 r. uczestnik P. S.A. w L. nabył z mocy prawa ograniczone prawo rzeczowe w postaci służebności przesyłu, które czyni wniosek Gminy Miasta Ł., z 2016 r. o ustanowienie tej służebności, bezzasadnym.

W ustalonym przez Sąd pierwszej instancji stanie faktycznym, zaaprobowanym przez Sąd drugiej instancji, który jest wiążący w postępowaniu kasacyjnym (art. 398¹³ § 2 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.), zasługiwał na uwzględnienie zgłoszony przez uczestnika w postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji zarzut zasiedzenia służebności przesyłu (k. 113), przy przyjęciu, że poprzednik prawny uczestnika wszedł w posiadanie przedmiotowej nieruchomości w zakresie służebności odpowiadającej treści służebności przesyłu w dobrej wierze, z dniem 7 stycznia 1991 r. Z tym dniem nastąpiło uwłaszczenie z mocy prawa

przedsiębiorstw przesyłowych w odniesieniu do posiadanych przez nie urządzeń przesyłowych, które były odrębnym w stosunku do gruntu przedmiotem własności (por. art. 49 k.c. w ówczesnej wersji).

Zgodnie z art. 128 k.c. w pierwotnym brzmieniu, do czasu wejścia w życie w dniu 1 lutego 1989 r. ustawy z dnia 31 stycznia 1989 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 3, poz. 11; dalej: „ustawa z dnia 31 stycznia 1989 r.”), Skarb Państwa był wyłącznym podmiotem uprawnień dotyczących mienia państwowego, a państwowe osoby prawne wykonywały jedynie te uprawnienia w imieniu własnym, ale na rzecz tego podmiotu (zob. uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 16 października 1961 r., I CO 20/61, OSN, nr II, poz. 41 oraz, z dnia 18 czerwca 1991 r., III CZP 38/91 - zasada prawna - OSNCP 1991, nr 10-12, poz. 118; z dnia 7 listopada 1980 r., III CZP 2/80, OSNCP 1981, nr 4, poz. 47; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 października 2002 r., III CZP 62/02, OSNC 2004, nr 1, poz. 7). Powołany przepis wyrażał zasadę jednolitej własności państwowej. Państwowe osoby prawne - w granicach swej zdolności prawnej - wykonywały względem zarządzanych przez nie części mienia ogólnonarodowego uprawnienia płynące z własności państwowej. Do państwowych osób prawnych zaliczane były przedsiębiorstwa państwowe (art. 2 dekretu z dnia 26 października 1950 r. o przedsiębiorstwach państwowych, jedn. tekst: Dz. U. z 1960 r., Nr 18, poz. 11; następnie art. 1 ustawy z dnia 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych, jedn. tekst: Dz. U. 2017 r., poz. 2152; dalej: „u.p.p.”).

Zniesienie konstrukcji jednolitej własności państwowej nie spowodowało przekształcenia przysługujących państwowym osobom prawnym - z mocy kodeksu cywilnego i ustaw szczególnych - uprawnień do części mienia ogólnonarodowego, pozostających w ich zarządzie. Dotyczyło to także uprawnień przedsiębiorstw państwowych, korzystających z nieruchomości w zakresie niezbędnym do eksploatacji znajdujących na niej urządzeń infrastruktury przesyłowej. Przekształcenie zarządu w odniesieniu do gruntów w prawo użytkowania wieczystego, a w odniesieniu do znajdujących się na tych gruntach budynków, innych urządzeń i lokali w prawo własności nastąpiło w dniu 5 grudnia 1990 r. na podstawie art. 2 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 29 września 1990 r. o zmianie ustawy

z dnia 29 kwietnia 1985 r. o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości (Dz. U. nr 91, poz. 455, dalej: „ustawa z dnia 29 września 1990 r.”), natomiast w odniesieniu do innych składników majątkowych - również w prawo własności - przekształcenie dokonało się w dniu 7 stycznia 1991 r., na podstawie art. 1 pkt 9 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o zmianie ustawy o przedsiębiorstwach państwowych (Dz. U. z 1991 r., Nr 2, poz. 6, dalej: „u.z.u.p.p.”; por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 18 czerwca 1991 r., III CZP 38/91; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 maja 2015 r., IV CSK 514/14, nie publ.), którym skreślono przepis, iż „przedsiębiorstwo państwowe wykonuje wszelkie uprawnienia w stosunku do mienia ogólnonarodowego będącego w jego dyspozycji, z wyjątkiem uprawnień wyłączonych przepisami ustawowymi”, a jednocześnie wprowadzono przepis, że „przedsiębiorstwo, gospodarując wydzielonym mu i nabytym mieniem zapewnia mu ochronę”.

Urządzenia przesyłowe są zbiorem rzeczy ruchomych, a nie jedną rzeczą złożoną. Urządzeń takich, wchodzących w skład przedsiębiorstwa, nie można zatem uznać za „znajdujące się na gruntach”, co do których państwowa osoba prawna, do której należało to przedsiębiorstwo, uzyskiwała prawo użytkowania wieczystego, gdyż nie były posadowione na tych właśnie gruntach, lecz na innych nieruchomościach. Urządzenia przesyłowe wchodzące w skład przedsiębiorstwa państwowego nie były objęte art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 29 września 1990 r., jeżeli nie były posadowione na gruntach będących w ich zarządzie.

Przed 5 grudnia 1990 r. do przekształceń własnościowych w zakresie mienia ogólnonarodowego mogło dojść na rzecz jednostek samorządu gminnego w drodze procesu komunalizacji, tak jak w stanie faktycznym tej sprawy. Stosownie do art. 5 ustawy z dnia 10 maja 1990 r. - Przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych (Dz. U. Nr 32, poz. 191, ze zm.), mienie ogólnonarodowe (państwowe) należące do: 1) rad narodowych i terenowych organów administracji państwowej stopnia podstawowego, 2) przedsiębiorstw państwowych, dla których organy określone w pkt 1 pełnią funkcje organu założycielskiego, 3) zakładów i innych jednostek organizacyjnych podporządkowanych organom określonym w pkt 1, stawało się z mocy prawa z dniem wejścia tej ustawy (tj. z dniem 27 maja 1990 r.) mieniem gminy (art. 7

ust. 1), z tym że nabycie mienia ogólnonarodowego przez gminę nie mogło naruszać praw osób trzecich do tego mienia, w tym także praw wspólnot gruntowych i leśnych (art. 7 ust. 2). Do stwierdzenia tego skutku wymagane było wydanie decyzji administracyjnej, która miała charakter deklaratoryjny. W ten sposób gmina stawała się właścicielem nieruchomości, na której były już posadowione urządzenia przesyłowe.

Judykatura i piśmiennictwo poszukiwały rozwiązań powstałej luki prawnej, związanej z tym, czy i jaki ewentualnie tytuł prawny przysługuje przedsiębiorstwu przesyłowemu do nieruchomości, na których posadowione zostały urządzenia przesyłowe, w sytuacji, gdy nieruchomości te stały się własnością lub oddano je w użytkowanie wieczyste innym podmiotom niż to przedsiębiorstwo przesyłowe. W konsekwencji tego uwłaszczenia, kto inny stał się użytkownikiem wieczystym nieruchomości, na którym posadowiono urządzenia przesyłowe, a kto inny właścicielem tych urządzeń. Przestała więc istnieć dotychczasowa podstawa prawna w postaci jednolitej własności państwowej do korzystania w odpowiednim zakresie przez przedsiębiorstwo przesyłowe. W orzecznictwie administracyjnym przyjmowano, iż zawarte w art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 29 września 1990 r. zastrzeżenia, że nabycie przez państwowe osoby prawne inne niż Skarb Państwa z mocy prawa z dniem wejścia w życie tej ustawy użytkowania wieczystego nieruchomości pozostających w ich zarządzie „nie narusza praw osób trzecich”, wykorzystywane jest do rozstrzygania kolizji między przesłankami uwłaszczenia państwowej osoby prawnej a przesłankami przysługiwania innego tytułu do nieruchomości zgłoszonego przez osobę trzecią (por. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 23 maja 2007 r., I SA/Wa/07). Z kolei w orzecznictwie Sądu Najwyższego stwierdzono, że znaczenie zastrzeżenia „nie narusza praw osób trzecich”, jest jednak szersze i polega na zapewnieniu zachowania przez osoby trzecie w stosunku do nieruchomości objętej uwłaszczeniem wszelkich praw bez względu na ich źródło i charakter, nie tylko takich, których uwzględnienie wyklucza stwierdzenie uwłaszczenia, czyli nabycia użytkowania wieczystego (por. postanowienie z dnia 21 maja 2015 r., IV CSK 514/14, nie publ.).

W wyroku z dnia 28 czerwca 2005 r., I CK 14/05 (nie publ.), Sąd Najwyższy stwierdził, że zezwolenie przez właściciela na założenie instalacji przesyłowych i ich eksploatację kształtuje nowy stan prawny, powodując nawiązanie między przedsiębiorstwem i właścicielem nieruchomości stosunku cywilnoprawnego charakteryzującego się trwałością i ciągłością. Trwałość i ciągłość tego stosunku wynika z jego natury i jedynie w wyjątkowych wypadkach właściciel gruntu będzie mógł spowodować zniesienie tego stosunku przez żądanie likwidacji założonych urządzeń. W orzecznictwie wypowiedziano również pogląd o powstaniu pomiędzy właścicielem gruntu a przedsiębiorcą przesyłową stosunku prawnego o charakterze obligacji realnej, a zatem szczególnej konstrukcji łączącej w sobie elementy obligacyjne i rzeczowe. Przyjęcie takiej możliwości zanegował Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 13 stycznia 2011 r., II CSK 85/10 (nie publ.) oraz w uchwale z dnia 9 grudnia 2011 r., III CZP 78/11, (nie publ.). Stwierdził, że konstruowanie tzw. zobowiązania realnego może nastąpić tylko wówczas, gdy przewiduje to przepis ustawy, natomiast niedopuszczalne jest tworzenie innych zobowiązań realnych bez wyraźnej podstawy prawnej. Zobowiązanie realne powstaje bowiem na tle określonej sytuacji prawno-rzeczowej i wynika *ex lege*, a zatem ma swoje źródło w określonym przepisie ustawy.

W powołanym wyżej postanowieniu z dnia 21 maja 2015 r., IV CSK 514/14, Sąd Najwyższy wskazał, że zachowanie przez państwowe przedsiębiorstwo przesyłowe dotychczasowego tytułu do korzystania z nieruchomości, na której znajdują się urządzenia elektroenergetyczne nie było możliwe. Tytuł ten wynikał z jednolitej własności państwowej, a ta przestała istnieć wskutek uwłaszczenia. W takim jednak przypadku formuła „nie narusza praw osób trzecich”, musi być interpretowana elastycznie, w sposób dostosowany do jej celu. Uwłaszczenie to nie mogło doprowadzić do radykalnego zakłócenia funkcjonowania przedsiębiorstw państwowych. Dlatego przepis art. 2 ust. 1 zd. 2 ustawy z dnia 29 września 1990 r., a obecnie art. 200 ust. 4 u.g.n., stanowi podstawę przyznania przedsiębiorstwu przesyłowemu nieodpłatnie z mocy prawa, niejako w miejsce pierwotnego tytułu, możliwości korzystania z gruntu innego przedsiębiorstwa państwowego w zakresie i w sposób odpowiadający możliwościom, jakie w tej materii wynikały z obowiązującego w czasie wejścia w życie ustawy z dnia 29 września 1990 r.,

art. 75 ust. 1 ustawy z dnia 29 kwietnia 1985 r. o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości (jedn. tekst: Dz. U z 1989 r., Nr 14, poz. 74 ze zm.). Za przyznaniem możliwości korzystania z gruntu przemawia, wcześniejsze podleganie tego gruntu zasadom gospodarowania opartym na wykorzystaniu środków o charakterze władczym. Możliwość ta wyraża się w trwałym obowiązku znoszenia przez właściciela albo użytkownika wieczystego stanu ukształtowanego położeniem zainstalowanego na gruncie urządzenia wchodzącego w skład przedsiębiorstwa przesyłowego i czynności niezbędnych do zapewnienia prawidłowej eksploatacji tego urządzenia.

Pojawiły się również judykaty, w których Sąd Najwyższy przyjmował konstrukcję powstającej z mocy prawa służebności gruntowej odpowiadającej treści służebności przesyłu. Jeśli bowiem w ramach procesu uwłaszczenia państwowych osób prawnych następowało ich majątkowe usamodzielnienie, to uwłaszczenie skutkowało nie tylko przekształceniem przysługującego im zarządu urządzeń przesyłowych w prawo ich własności, ale też przekształceniem owego tytułu prawnego we właściwe prawo podmiotowe, uprawniające je do dalszego korzystania z nieruchomości będących własnością Skarbu Państwa, na których posadowione były przedmiotowe urządzenia. Skoro bowiem możliwe było umowne nabycie albo zasiedzenie takiej służebności przed wejściem w życie przepisów art. 305¹ nast. k.c., wprowadzających służebność przesyłu, to mogła ona również powstać z mocy prawa, jako rezultat uwłaszczenia państwowej osoby prawnej. Prawo to, jako powstałe z mocy prawa objęte jest działaniem art. 7 pkt. 1 u.k.w.h. Obliguje wobec tego każdorazowego właściciela nieruchomości, na których posadowione są urządzenia przesyłowe, do znoszenia ich istnienia, jak również uprawniania każdorazowego właściciela urządzeń do korzystania z nieruchomości w odpowiednim zakresie (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 12 maja 2016 r., IV CSK 509/15, nie publ.; z dnia 12 maja 2016 r., IV CSK 510/16, nie publ.; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2016 r., IV CSK 549/15, nie publ.; z dnia 17 czerwca 2016 r., IV CSK 531/15, nie publ. oraz z dnia 28 marca 2017 r., II CSK 462/16, nie publ.).

Ostatecznie we wspomnianej uchwale z dnia 5 czerwca 2018 r. składu siedmiu sędziów, III CZP 50/17, która zapadła już po wydaniu zaskarżonego

postanowienia, Sąd Najwyższy wyjaśnił, że nabycie przez przedsiębiorstwo państwowe - na podstawie ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o zmianie ustawy o przedsiębiorstwach państwowych - własności urządzeń przesyłowych posadowionych na nieruchomościach należących do Skarbu Państwa nie spowodowało uzyskania przez to przedsiębiorstwo z mocy prawa służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu obciążającej te nieruchomości (OSNC 2019, nr 1, poz. 1).

W okresie od 1 stycznia 1965 r. do 3 sierpnia 2008 r. obowiązujące ustawodawstwo nie zawierało przepisów regulujących prawa przedsiębiorstw przesyłowych do korzystania z gruntów, na których zlokalizowane były urządzenia przesyłowe. Przed 1 stycznia 1965 r. podstawy prawne do ustanowienia służebności przesyłu na rzecz przedsiębiorcy przesyłowego, jako prawa ograniczającego prawo własności, zawierał dekret z dnia 11 października 1946 r. - Prawo rzeczowe (Dz. U. Nr 57, poz. 319 ze zm.). Stosownie do art. 175, służebność mogła być ustanowiona także na rzecz każdorazowego właściciela oznaczonego przedsiębiorstwa, bez związku z konkretną nieruchomością władnącą i do takiej służebności należało odpowiednio stosować przepisy o służebnościach gruntowych, ale przepisy tego dekretu, dotyczące służebności, zostały uchylone z dniem 1 stycznia 1965 r. (art. III pkt 3 p.w.k.c.).

Pogląd prawny o możliwości nabycia - przed wprowadzeniem do polskiego systemu prawnego służebności przesyłu, tj. przed 3 sierpnia 2008 r. - przez zasiedzenie służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu jest ugruntowany w orzecnictwie Sądu Najwyższego i funkcjonuje już od ponad 10 lat (por. postanowienia Sądu Najwyższego z 10 lipca 2008 r., III CSK 73/08, MoP 2014, nr 18, s. 980, III CSK 89/08, nie publ., wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 lutego 2010 r., II CSK 303/10, nie publ., uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 maja 2013 r., III CZP 18/13, OSNC 2013, Nr 12, poz. 139).

Postanowieniem z dnia 17 października 2018 r., P 7/17 (OTK 2018/59) Trybunał Konstytucyjny umorzył postępowanie o stwierdzenie niezgodności z Konstytucją RP art. 292 k.c. w zw. z art. 285 § 1 i 2 k.c. jako podstawy nabycia przed 3 sierpnia 2008 r. służebności gruntowej odpowiadającej treścią służebności

przesyłu przez przedsiębiorcę przesyłowego lub Skarb Państwa, w sytuacji, w której nie wydano decyzji o charakterze wywłaszczeniowym, na podstawie art. 35 ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczania nieruchomości (Dz. U. z 1974 r. Nr 10, poz. 64 z późn. zm.). Natomiast postanowieniem z tej samej daty (sygn. sprawy S 5/18) zasygnalizował Sejmowi i Senatowi istnienie uchybień w prawie, których usunięcie jest niezbędne do zapewnienia spójności systemu prawnego RP, polegających na nie unormowaniu w ustawie stanów faktycznych korzystania z urządzeń przesyłowych usytuowanych na cudzym gruncie przed wprowadzeniem do polskiego systemu prawa służebności przesyłu.

O istnieniu dobrej wiary posiadacza nieruchomości decyduje chwila objęcia jej w posiadanie. Późniejsza zmiana świadomości posiadacza nie ma znaczenia, w myśl zasady *mala fides superveniens non nocet* (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 12 maja 2017 r., III CSK 60/17, nie publ., z dnia 14 marca 2017 r., II CSK 463/16, nie publ., z dnia 14 października 2015 r., V CSK 5/15, nie publ., z dnia 18 kwietnia 2004 r., I CK 616/03, Biul. SN 2005, nr 1, s. 43).

W aktualnym orzecznictwie w odniesieniu do posiadania nieruchomości w zakresie służebności o treści służebności przesyłu przyjmuje się, że dobra wiara zasiadającego posiadacza występuje wówczas, gdy ingerowanie w cudzą własność w zakresie odpowiadającym służebności rozpoczęło się w takich okolicznościach, które usprawiedliwiały przekonanie posiadacza, że nie narusza on cudzego prawa (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2014 r., II CSK 472/13, nie publ.), względnie, gdy posiadacz powołując się na przysługujące mu prawo błędnie przypuszcza, że prawo to mu przysługuje, jeśli tylko owo błędne przypuszczenie w danych okolicznościach sprawy uznać należy za usprawiedliwione. Z kolei w złej wierze jest ten, kto powołując się na przysługujące mu prawo wie, że prawo to mu nie przysługuje albo też ten, kto wprowadzie ma świadomość co do nie przysługiwania mu określonego prawa, jednakże jego niewiedza nie jest usprawiedliwiona w świetle okoliczności danej sprawy. Dobrą wiarę wyłącza zarówno pozytywna wiedza o braku przysługującego prawa, jak i brak takiej wiedzy wynikający z braku należytej staranności, a więc niedbalstwa (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2017 r., I CSK 360/14, nie publ.).

Dlatego rozstrzygając, czy uzyskanie posiadania służebności o treści odpowiadającej służebności przesyłu nastąpiło w dobrej/złej wierze, należy mieć na względzie całokształt okoliczności poprzedzających i towarzyszących uzyskaniu posiadania służebności, a domniemanie dobrej wiary jest obalone, gdy z całokształtu okoliczności wynika, że przedsiębiorca przesyłowy w chwili uzyskania posiadania wiedział lub powinien wiedzieć przy zachowaniu wymaganej staranności, że do nieruchomości, na której zlokalizowane są urządzenia przesyłowe, nie przysługuje mu prawo o treści odpowiadającej służebności przesyłu (zob. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 8 grudnia 2016 r., III CZP 86/16, OSNC 2017, Nr 9, poz. 98).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wypowiedziano też pogląd, że przedsiębiorstwo państwowe, które nabyło z mocy prawa na podstawie ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o zmianie ustawy o przedsiębiorstwach państwowych, własność urządzeń przesyłowych posadowionych na nieruchomości Skarbu Państwa może być uznane za posiadacza tej nieruchomości w zakresie służebności o treści odpowiadającej służebności przesyłu w dobrej wierze (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 26 lipca 2018 r., IV CSK 23/17 i IV CSK 136/17, nie publ.). W uzasadnieniu wskazano, że przedsiębiorstwo energetyczne miało podstawy do przyjęcia, że posiadając w takim zakresie nieruchomość państwową nie narusza prawa własności Skarbu Państwa. Mogło zasadnie przyjmować, że jeśli nastąpiło z mocy prawa uwłaszczenie użytkowniem wieczystym gruntów na rzecz państwowych osób prawnych, w których zarządzie pozostawały te grunty oraz prawem własności znajdujących się na takich gruntach budynków i innych urządzeń, to również jeśli nabywało z dniem 7 stycznia 1991 r. z mocy prawa własność urządzeń elektroenergetycznych, następowało to wraz z prawem do gruntu w zakresie koniecznym do korzystania z tych urządzeń, tym bardziej, że takie uprawnienie pozostaje w funkcjonalnym związku z własnością tych urządzeń, bowiem bez prawa do gruntu w określonym zakresie nie jest możliwe korzystanie ze zlokalizowanych tam urządzeń elektroenergetycznych. Brak wyraźnej regulacji prawnej tytułu prawnego przedsiębiorstw energetycznych do nieruchomości, na których znajdowały się nabyte z mocy prawa urządzenia elektroenergetyczne doprowadził do nierównego potraktowania przedsiębiorstw

państwowych w ramach uwłaszczenia mieniem państwowym, ponieważ przedsiębiorstwa państwowe, które wybudowały na pozostających w ich zarządzie gruntach budynki i inne urządzenia nabywały z mocy prawa nie tylko do tych budynków i innych urządzeń, ale także użytkowanie wieczyste do gruntu, natomiast przedsiębiorstwa energetyczne nabywały jedynie prawa do urządzeń energetycznych, bez praw do nieruchomości, przez które te urządzenia przebiegały. Trudno w takiej sytuacji uznać, że przedsiębiorstwo energetyczne w zakresie posiadania nieruchomości państwowych, przez które przebiegają linie energetyczne, narusza zasady współżycia społecznego, a przez to jest posiadaczem w złej wierze. Brak unormowań prawnych w tej materii jest zapewne wynikiem nieświadomych zaniechań, a nie wynikiem celowych i racjonalnych zamierzeń ustawodawczych.

W uchwale z dnia 15 lutego 2019 r., III CZP 81/18, Sąd Najwyższy kolejny raz stanął na stanowisku, że przedsiębiorstwo państwowe, które nabyło z mocy prawa, na podstawie wspomnianej nowelizacji z dnia 20 grudnia 1990 r. ustawy o przedsiębiorstwach państwowych, własność urządzeń przesyłowych posadowionych na nieruchomości Skarbu Państwa, może być uznane za posiadacza w dobrej wierze służebności o treści odpowiadającej służebności przesyłu.

W uzasadnieniu Sąd Najwyższy zwrócił uwagę na kontekst historyczno - społeczno - gospodarczy uwłaszczenia przedsiębiorstw państwowych, w ramach którego nie chodziło o zmianę faktycznego zakresu dysponowania mieniem przez państwowe osoby prawne, lecz o przekształcenie dotychczasowych relacji prawnych dotyczących mienia w kierunku klasycznych rozwiązań cywilistycznych. Konsekwencją tego procesu było między innymi rozdzielenie własności gruntu (Skarbu Państwa) i urządzeń przesyłowych (przedsiębiorstwo państwowe). Doszło do niego w ramach regulacji ustawowej będącej elementem transformacji ustrojowej i wdrażania nowego systemu gospodarczego, w której ustawodawca pominął konieczność zapewnienia przedsiębiorcy przesyłowemu uprawnień do gruntu, mimo że Skarb Państwa będący właścicielem gruntu uwłaszczył przedsiębiorstwo, co do urządzeń przesyłowych znajdujących się na tym gruncie. Niezapewnienie przedsiębiorstwom państwowym tytułu do gruntu, na którym

została posadowiona infrastruktura przesyłowa było efektem tego, że regulacje ustawowe dotyczące uwłaszczeń i prywatyzacji z uwagi na swoją globalność były dalekie od precyzji i spójności, ale towarzyszył im cel w postaci kompleksowego uregulowania praw przedsiębiorstw państwowych do mienia (zob. też przywołane w uzasadnieniu tej uchwały orzecznictwo).

Spełnienie przesłanek wymaganych do zasiedzenia służebności skutkuje powstaniem, z mocy prawa, w momencie ich ziszczenia się, uprawnienia rzeczowego do korzystania z nieruchomości, skutecznego w stosunku do jej właściciela (art. 352 § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 172 § 1 i 2 k.c.).

W postanowieniu z dnia 13 kwietnia 2017 r., I CSK 261/17 (nie publ.), Sąd Najwyższy wyjaśnił, że okres występowania na nieruchomości stanu faktycznego odpowiadającego treści służebności przesyłu przed wejściem w życie art. 305¹ i n. k.c., podlega doliczeniu do czasu posiadania wymaganego do zasiedzenia tej służebności.

W stanie faktycznym sprawy, w związku ze skutkami komunalizacji mienia, z dniem 27 maja 1990 r., na rzecz wnioskodawczyni przeszło nieodpłatnie ze Skarbu Państwa prawo własności nieruchomości, na której znajdowały się już posadowione w okresie obowiązywania zasady jednolitej własności państwowej urządzenia przesyłowe. Własność tych urządzeń pozostała nadal przy Skarbie Państwa. Jak wspomniano, w tym dniu nie obowiązywała już zasada jednolitego funduszu własności państwowej, a skoro Skarb Państwa i ówczesne przedsiębiorstwo państwowe - poprzednik prawny uczestnika były w zakresie praw majątkowych odrębnymi podmiotami prawa, to nie mogło być mowy o wykonywaniu przez to przedsiębiorstwo państwowe uprawnień majątkowych na rzecz Skarbu Państwa, który nie korzystając już z urządzeń przesyłowych nie mógł być również posiadaczem służebności gruntowej w zakresie potrzebnym do korzystania z tych urządzeń.

Z dniem 7 stycznia 1991 r. poprzednik prawny uczestnika, będący wówczas przedsiębiorstwem państwowym nabył z mocy prawa nieodpłatnie własność urządzeń przesyłowych i od tego dnia rozpoczął się też bieg terminu zasiedzenia służebności związanej z koniecznością korzystania z tych urządzeń.

W orzecznictwie zaprezentowano też stanowisko, iż od dnia 1 lutego 1989 r. przedsiębiorstwo państwowe mogło zasiedzieć służebność należącą także do Skarbu Państwa (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 2009 r., II CSK 493/08, nie publ., z dnia 9 grudnia 2009 r., IV CSK 291/09, nie publ. oraz uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 22 października 2009 r., III CZP 70/09, OSNC 2010, Nr 5, poz. 64).

W ramach wiążącego stanu faktycznego, który nie obejmuje jednoznacznych ustaleń w tej sprawie w odniesieniu do okoliczności faktycznych dotyczących charakteru posiadania, przez poprzednika prawnego uczestnika, przedmiotowej nieruchomości w okresie od 1 lutego 1989 r. do 7 stycznia 1991 r., brak było podstaw do przyjęcia, że bieg zasiedzenia służebności rozpoczął się w tym okresie.

Fakt, iż w dniu 27 maja 1990 r. nastąpiły, z mocy prawa, zmiany w zakresie podmiotu własności przedmiotowej nieruchomości, nie zniweczył przesłanek nabycia służebności przesylu, przez zasiedzenie, obciążającej prawo własności. Przejście prawa własności gruntu nastąpiło na podmiot prawa publicznego, natomiast Skarb Państwa nadal zachował własność urządzeń przesylowych, gdyż dopiero w dniu 7 stycznia 1991 r. nastąpiło uwłaszczenie na rzecz przedsiębiorcy przesylowego. Definitywne przejście prawa własności urządzeń przesylowych ze Skarbu Państwa na przedsiębiorcę przesylowego dawało podstawy do przyjęcia po jego stronie usprawiedliwionego przekonania, że wraz z własnością urządzeń przesylowych przechodzi na niego także uprawnienie do gruntu, zważywszy na to, iż przed 27 maja 1990 r. Skarb Państwa był właścicielem gruntu oraz posadowionych na nim urządzeń przesylowych. Skoro zatem Skarb Państwa był właścicielem gruntu, to z punktu widzenia pozycji przedsiębiorcy przesylowego trudno bronić, jako racjonalnej, tezy, iż ustawodawca, czyli Skarb Państwa wprowadził takie unormowania, że dokonując uwłaszczenia gruntu na rzecz innego podmiotu prawa publicznego, wyzbył się wszelkich praw do gruntu związanych z korzystaniem z urządzeń przesylowych, w sytuacji gdy po 27 maja 1990 r. nadal przysługiwała mu własność urządzeń przesylowych.

Ponadto, istotnym argumentem potwierdzającym zasadność tezy, iż przedsiębiorstwa energetyczne obejmowały w posiadanie nieruchomości

w zakresie odpowiadającym służebności przesylu w dobrej wierze były wieloletnie spory doktrynalne i orzecznicze co do rodzaju przysługiwania przedsiębiorstwom przesylowym prawa do nieruchomości, przez które przebiegają urządzenia elektroenergetyczne wybudowane na gruntach państwowych w okresie obowiązywania zasady jednolitego funduszu własności państwowej.

Wreszcie oddanie w 1992 r. przedmiotowej nieruchomości przez wnioskodawcę w użytkowanie wieczyste uczestników E. K. i L. K. nie mogło prowadzić do zmiany zaskarżonego rozstrzygnięcia. W sprawie II Ns (...), prowadzonej przez Sąd Rejonowy w Ł., w której występowali oni w charakterze wnioskodawców, postępowanie zostało prawomocnie umorzone wskutek cofnięcia wniosku o ustanowienie służebności przesylu na prawie użytkowania wieczystego.

Ubocznie należy wskazać, że w orzecznictwie wyjaśniono już, iż użytkownik wieczysty nie może skutecznie żądać ustanowienia służebności przesylu, jeżeli urządzenia przesylowe - zainstalowane przez przedsiębiorstwo państwowe w okresie obowiązywania zasady jednolitej własności państwowej - znajdowały się na nieruchomości Skarbu Państwa przed oddaniem jej w użytkowanie wieczyste. Posadowienie urządzeń przesylowych przez przedsiębiorstwo państwowe w okresie obowiązywania zasady jednolitego funduszu własności państwowej na gruncie stanowiącym własność Skarbu Państwa, które w następstwie przekształceń własnościowych na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku stało się z mocy prawa ich właścicielem, ale nie nabyło praw do tego gruntu, gdyż inny podmiot stał się z mocy prawa jego właścicielem albo użytkownikiem wieczystym, doprowadziło do powstania sytuacji faktycznej rodzącej skutki prawne w relacjach między właścicielem nieruchomości a przedsiębiorcą przesylowym. Zainstalowanie urządzeń przesylowych nastąpiło na nieruchomości, a zatem w wyniku przekształceń własnościowych stało się jej ograniczeniem i obciążeniem odnoszonym się do prawa własności. W związku z tym podmiot, w stosunku do którego użytkowanie wieczyste powstało z mocy prawa lub na podstawie umowy zawartej z właścicielem i konstytutywnego wpisu w księdze wieczystej, nabył to prawo z istniejącym ograniczeniem nieruchomości, ma obowiązek trwałego znoszenia stanu ukształtowanego położeniem zainstalowanych na gruncie urządzeń przesylowych wchodzących w skład przedsiębiorstwa przesylowego

i czynności niezbędnych do zapewnienia prawidłowej ich eksploatacji (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2017 r., III CZP 101/16, OSNC 2017, nr 11, poz. 123).

Z ustaleń faktycznych nie wynika, czy i ewentualnie kiedy uczestnicy jako użytkownicy wieczystości podejmowali w stosunku do uczestnika - przedsiębiorcy przesyłowego, bądź jego poprzedników prawnych, określone działania, które mogłyby mieć znaczenie dla biegu zasiedzenia służebności. Okoliczność ta jest prawnie irrelevantna, ponieważ w orzecznictwie zostało przesądzone, że czynności prawne podejmowane przez użytkownika wieczystego w stosunku do posiadacza nieruchomości nie prowadzą do przerywania biegu zasiedzenia w odniesieniu do własności tej nieruchomości (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia 2018 r. III CZP 100/17, OSNC 2018, nr 11, poz. 105).

Z tych względów Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. O kosztach postępowania kasacyjnego orzekł na podstawie art. 520 § 1 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c. i art. 391 § 1 k.p.c., mając na uwadze zmieniające się orzecznictwo Sądu Najwyższego, po wydaniu zaskarżonego postanowienia.